

УНІОНІЗМ СУВЕРЕННИХ АКТОРІВ У ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

UNIONISM OF THE SOVEREIGN ACTORS IN THE GLOBALIZATION ERA

Горло Н.В.,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології

Запорізького національного університету

У статті розглянуто особливості уніонізму держав як суверенних акторів, які прагнуть реалізувати інтеграційні прагнення задля реалізації певної мети. Досліджено різноманітні форми уніонізму суверенних акторів у сучасному світі, серед яких формування союзу кількох суверенних держав з метою досягнення політичних та економічних цілей (Європейський Союз). Акцентовано увагу на об'єднанні в одному політичному організмі розділених націй, кожна з частин якої створила власне державне утворення (Німеччина). Показана неможливість у найближчій перспективі уніонізму корейського народу зважаючи на тривалий досвід існування двох частин народу у різних політико-ідеологічних та соціально-економічних системах. Проаналізовано особливості сербсько-чорногорського уніонізму, який полягає у визнанні неподільності союзу Сербії і Чорногорії і передбачає союз двох рівноправних партнерів і двох рівноправних націй. Досліджено уніонізм, пов'язаний з паннаціоналістичними рухами, в основі яких лежить певна панідея. Доведено, що геополітичне розуміння уніонізму (К. Хаусхофер) передбачає об'єднання народів за географічною ознакою, а етнополітичне (Е. Сміт) робить наголос на національних аспектах паннаціоналізму. Проаналізовано «іредентистський уніонізм суверенних акторів» як особливий вид уніонізму. На прикладі Молдови й Румунії продемонстровано можливий варіант «поглинання» однієї держави іншою, що випливає з твердження про тотожність народів, які проживають у двох державах. Показано відмінності уніонізму суверенних акторів від «захисного уніонізму», який реалізують Великобританія та Іспанія задля забезпечення єдності країни в умовах посилення сепаратистських рухів, та від «курдського стилю» іредентизму.

Ключові слова: уніонізм, інтеграція, глобалізація, суверенна держава, розділена нація, іредентизм.

The article considers the peculiarities of the unionism of states as the sovereign actors struggling to realize the integrational intentions for the realization of a specific goal. The article studies different forms of the unionism of the sovereign actors in the modern world, among which is the establishment of the union of several sovereign states to achieve the political and economic goals (European Union). The attention is focused on the unification of separate nations, each of the parts of which created its own state formation, in one political body (Germany). The impossibility is demonstrated of the unionism of Korean people considering the long-lasting period of existence of two parts of one people in different politico-ideological and socio-economic systems. The article analyses the peculiarities of the Serbian and Montenegrin unionism consisting in the acknowledgment of the inseparability of the union of Serbia and Montenegro and presupposes the union of two partners and two nations enjoying the equal rights. The article studies the unionism connected with the pan-nationalist movements based on a specific pan-idea. It is proved that the geopolitical vision of unionism (K. Haushofer) presupposes the unification of peoples according to the geographic attributes and the ethnopolitical (E. Smith) accentuates the national aspects of the pan-nationalism. The article analyses the "irredentist unionism of the sovereign actors" as a special type of unionism. The possible variant of "absorption" of one state by the other is exemplified by Moldova and Romania which follows from the statement about the identity of peoples residing in two states. The differences between the unionism of the sovereign states are demonstrated and the "defensive unionism" realized by Great Britain and Spain to provide for the unity of the country under the conditions of the strengthening of the separatist movements, and between the of the «Kurdish style» irredentism.

Key words: unionism, integration, globalization, sovereign state, separated nation, irredentism.

Постановка проблеми. У добу глобалізації інтенсифікуються політичні, економічні, культурні зв'язки між політичними акторами різного рівня – як національних держав, так і регіональних співтовариств. Потреба у вирішенні глобальних та регіональних проблем спонукає держави шукати нові форми співпраці та укладати нові дієві союзи, тож інтеграція є невід'ємною складовою процесу глобалізації. У політичній сфері інтеграція може проявлятися у вигляді уніонізму як планомірного курсу чи стратегії, спрямованої на досягнення єдності етносу, суспільства, держав та утворення чи зміцнення існуючих спільнот або союзів. Найбільше дискусій у суспільному дискурсі на сучасному етапі викликає румунсько-молдавський уніо-

нізм. Цей приклад, а також багато інших випадків уніонізму ставлять чимало актуальних питань нагального характеру, зокрема: яка відповідність між метою і результатами уніонізму, як обґрунтовується доцільність уніоністського проекту або як уніонізм впливає на державний суверенітет?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інтеграційні процеси у добу глобалізації, суб'єктами яких виступають суверенні держави або регіональні актори, – важливий об'єкт вивчення для суспільствознавців. Питання політичної інтеграції у сучасному світі, у тому числі в контексті етнічних процесів, знайшли відображення у роботах О. Картунова, В. Копійки, О. Кривицької, Є. Рябініна, Т. Татаренко. Належну

увагу вивченню об'єднаних рухів, провідну роль у яких відіграє етнічний чинник, приділили зарубіжні науковці Т. Амброзіо, Д. Горовіц, Дж. Ландау, М. Сайдеман, Н. Чейзен. Разом з тим, уніонізм як політичний процес недостатньо досліджений, тож вивчення підстав і форм реалізації різноманітних уніоністських проєктів є актуальним науковим завданням.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження уніонізму суверенних акторів як однієї з провідних тенденцій у добу глобалізації, аналіз форм реалізації уніонізму та визначення йшли пецифіки у порівнянні із іншими формами уніонізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уніонізм тлумачиться як прагнення до об'єднання, злиття [1, с. 556]. Дане поняття корелює з поняттям «інтеграція» як об'єднання в ціле окремих частин, їх взаємозближення. Вважаємо, що поняття «уніонізм» передбачає уніфікацію окремих сторін життя, приведення окремих політичних, економічних чи культурних аспектів до «спільного знаменника». В епоху глобалізації суверенні держави залишаються важливими учасниками світової політики, тож доцільно вести мову про «уніонізм суверенних акторів». Зазначимо, що підстави, мета, ідеологічне обґрунтування та форми такого об'єднання суттєво відрізняються.

Найчастіше уніонізм проявляється у прагненні сформувати союз суверенних держав з метою досягнення певних політичних та економічних цілей, як, наприклад, Європейський Союз. Унікальність Європейського Союзу полягає у тому, що всі держави-члени залишаються суверенними та незалежними, але частково поєднують свій суверенітет у тих сферах, де доцільно працювати разом [2, с. 7]. Уніфікація стосується різноманітних сфер: розроблені спільна політика щодо міграції та надання притулку, безпекова політика, регіональна політика, функціонує єдиний (внутрішній) ринок тощо. Долучитися до такого виду уніонізму прагне Україна, яка нині, в умовах широкомасштабного вторгнення росії в Україну, демонструє свою належність до європейської родини, борючись свою незалежність та демократичні європейські цінності.

Ще одним прикладом уніоністської ідеології, яка підтримується суверенними акторами, є сербсько-чорногорський уніонізм, який полягає у визнанні неподільності союзу Сербії і Чорногорії. Слід зауважити, що даний уніонізм акцентує увагу на союзі двох рівноправних партнерів і двох рівноправних націй, тобто не передбачається «поглинання» Чорногорії Сербією. Це зауваження актуальне з огляду на існування ідей пансербізму та «Великої Сербії». З-поміж усіх республік колишньої Югославії політичні, економічні, культурні зв'язки між Сербією та Чорногорією

завжди буди досить сильними. У період розпаду Югославії (1991-2008 рр.) з 1992 по 2003 існувала Союзна Республіка Югославія як союз Сербії та Чорногорії, а у 2003-2006 роках – конфедеративний Державний союз Сербії і Чорногорії, або так звана Мала Югославія.

На даному етапі існування двох суверенних держав ідея сербсько-чорногорського уніонізму ґрунтується на уявленні про необхідність відновлення політичного союзу Чорногорії з Сербією. І у Сербії, і в Чорногорії діють політичні партії уніоністського спрямування, які виступають за відновлення союзу.

Останні події свідчать про посилення втручання Сербії у справи Чорногорії. Маємо на увазі події, які мали місце у вересні 2021 року, коли Сербська православна церква (СПЦ) зробила вдалу спробу інтронізувати (ввести на кафедру) новообраного митрополита Чорногорсько-Приморського Йоанікія II. Навіть у буремні 2000-і роки Сербська православна церква зберігала провідні позиції у Чорногорії і активно просувала тези «сербського миру», навіть відмовляючись визнавати чорногорців окремим від сербів народом [3]. Це свідчить про те, що Чорногорія залишається у сфері культурно-ідеологічного впливу Сербії. Значна частина населення виступає проти цього, намагаючись зберегти максимальну автономію Чорногорії у вирішенні питань у всіх суспільних сферах. Як зазначалося вище, внаслідок визнання сербів і чорногорців рівноправними націями, реалізація іредентистської ідеї «Великої Сербії» стосовно Чорногорії малоімовірна.

Об'єднаний процес розділених націй – це один варіант уніонізму. Яскравим прикладом є німецька нація. У XIX столітті розділений німецький народ був об'єднаний у одну державу завдяки політиці Отто фон Бісмарка. Досвід об'єднання був повторений наприкінці XX століття, але вже в якості «розділеної нації», коли кожна з частин німецького народу вже мала власне державне утворення. Цьому передували події по завершенню Другої світової війни, коли у 1945 році Німеччина була поділена на чотири окупаційні зони: радянську, американську, британську та французьку. У травні 1949 року землі, що перебували у складі західної зони окупації, об'єдналися у Федеративну Республіку Німеччина, а восени того ж року у відповідь на це у радянській зоні окупації виникла Німецька Демократична Республіка. Протягом 41 року німецька нація функціонувала як розділена, але об'єднана ідея залишалася на порядку денному. Щоправда, серед вищих політичних кіл були як прихильники, так і противники даної ідеї. Наприклад, коли до влади у НДР у 1970-ті роки прийшов Еріх Гонеккер, він підтримував концепцію двох німецьких держав та двох німецьких націй. Тоді проголосили, що ці держави навечно

йдуть різними шляхами й кожна буде власну німецьку націю. Це була спроба теоретично і політично закріпити наявний розкол. Натомість німецький канцлер Гельмут Коль виступив прихильником ідеї об'єднання німецького народу, записавши у свою передвиборчу програму тезу про об'єднання Німеччини. Але він завжди наголошував на тому, що це має відбутися у ненасильницький спосіб. Він став канцлером у 1982 році, а вже наприкінці 1980-х отримав реальний шанс очолити процес німецького об'єднання, й очолив його [4]. Процес об'єднання двох німецьких держав завершився 3 жовтня 1990 року, юридичною підставою став Договір щодо остаточного урегулювання стосовно Німеччини (або Договір «Два плюс чотири») – за кількістю країн, що його підписали: ФРН і НДР плюс Велика Британія, Франція, США і СРСР).

Процес об'єднання був дуже складний і працездатний. Обидві частини німецького народу на момент об'єднання мали різний світогляд, вже досить помітні відмінності у культурі та різний політичний й соціально-економічний досвід. У 2018 році канцлер ФРН Ангела Меркель зауважила, що процес об'єднання досі не завершений: «Через 28 років ми знаємо, що те, що ми називаємо німецькою єдністю, – це процес, тривалий шлях, який вимагає, щоб ми дослухалися одне до одного й безперервно йшли одне одному назустріч. Німецьке єднання не завершено, воно ставить перед нами виклики і через 28 років» [5].

Таким чином, даний вид уніонізму означав об'єднання двох суверенних національних держав, відповідав волі народу, який виявився штучно розділеним на тривалий період, і був реалізований завдяки зусиллям німецьких політиків та за сприяння лідерів провідних держав світу. Однак процес націотворення у сучасній Німеччині продовжується, до того ж державна етнонаціональна політика вимагає постійного контролю та коригування у зв'язку з міграційною привабливістю Німеччини та кризою політики мультикультуралізму.

Іншим прикладом розділеної нації є корейська, розділення якої також відбулося штучним шляхом. Як зазначає Кан Ден Сік, Корея була поділена і утримувалася в роз'єднаному стані зовнішніми силами. Проблема поділу Кореї виникла наприкінці Другої світової війни при встановленні міжнародної опіки над Кореєю, тобто тоді, коли питання післявоєнного врегулювання вирішувалося на міжнародних конференціях союзних держав в Каїрі, Ялті, Потсдамі і Москві. Він вважає, що утворення двох корейських держав означало крах мрії корейського народу про формування єдиного уряду і узаконило розділення країни. На його думку, виведення з країни радянських та американських військ у 1948 році об'єктивно створювало сприятливі можливості для вирішення корей-

ської проблеми, але, на превеликий жаль, обидві сторони, кожна вважаючи свій уряд законним, не скористалися з доброї нагоди для возз'єднання країни. Він зазначає, що за роз'єднання Кореї відповідальність несуть, перш за все, США та СРСР, і меншою мірою праві кола національного буржуазного руху Кореї, які, за підтримки США, прагнули закріпитися при владі, а також політики Північної Кореї, які в інтересах захисту комуністичної системи зрадили інтереси національні [6, с. 182]. Отже, у період штучного розділення корейського народу була можливість зберегти єдність народу, яка проте, виявилася упущеною. З позицій сьогодення, зважаючи на тривалий досвід існування двох частин корейського народу у різних політико-ідеологічних та соціально-економічних системах, корейський уніонізм, навіть у віддаленій перспективі, є малоімовірним.

Таким чином, досвід функціонування розділених націй є яскравим прикладом єдності інтеграційних та дезінтеграційних процесів.

Кожен випадок уніонізму має певне ідеологічне обґрунтування, тож ще один вид уніонізму суверенних акторів пов'язаний з паннаціоналістичними ідеями. Будь-які панрухи є уніоністськими за своєю природою, адже спираються на ідею об'єднання кількох суб'єктів в одну спільноту. Щоправда, підстави для такого об'єднання можуть відрізнитися. Поняття «панідея» знайшло докладне відображення у працях багатьох представників геополітики, серед яких К. Хаусхофер. Мова йде про об'єднання народів скоріше за географічною, аніж національною ознакою. На його думку, панідеї, що зароджувалися в різні часи та у різних місцях, отримували різний життєвий потенціал в залежності від того, яка тенденція була відправною, – раціоналістична або ідеалістична, та яким був родовий простір – вузьким чи широким, малим чи великим, або ж був він великим центром, що перебував під великим тиском, як Європа, чи був порожнім простором, який очікував на людей (dead heart Азії, Австралії; «wide lone lands» північної Америки і Австралії; гілея південної Америки, Африки). Він розрізняв континентальні та морські панідеї, а також штучні панідеї, що використовуються як інструмент, як, наприклад, пантихоокеанська панідея, та панідеї, породжені незадоволенням, революційні за природою, такі як паназіатська ідея [7, с. 298]. Питання про правомірність існування панідей у майбутньому він пов'язує з проблемою раціонального використання земних ресурсів і переймається питанням про те, чи не призведе це до боротьби за існування між різними спільнотами, тільки вже у більших масштабах, ніж раніше. Отже, географічні панідеї нівелюють національний компонент.

Етнополітологія, навпаки, акцентує увагу на етнічній складовій панідей. Наприклад, Е. Сміт

розглядає паннаціоналізм як різновид націоналізму, виділяючи територіальний і етнічний націоналізми. Він розрізняє два види етнічних рухів: 1) рухи перед здобуттям незалежності, які намагаються відколотися від більшої політичної одиниці і заснувати нову політичну «етнічну націю» – це сепаратистські і діаспорні націоналізми; 2) рухи після здобуття незалежності, які поширюються, прагнучи приєднати етнічних «родичів» поза межами теперішніх кордонів «етнічної нації» та землі, населені ними, або сформувати набагато більшу «етнонаціональну» державу через союз культурно і етнічно близьких етнонаціональних держав; це іредентистські і «пан»-націоналізми. Він вважає, що паннаціоналізм демонструє варіант «націоналізму без нації», оскільки передбачає об'єднання в єдиній культурно-політичній спільноті кількох, здебільшого суміжних держав на основі спільних культурних рис або «спорідненості культур». Дослідник пропонує поділяти паннаціоналістичні рухи на справжні – пантюркізм, панарабізм, та іредентистські, до яких відносить пангерманізм, панболгаризм, паніталізм та інші [8, с. 90]. На його думку, функції таких паннаціоналізмів досить суперечливі, адже, з одного боку, вони наче свідчать про витіснення наявних держав в інтересах більших держав чи націй, а з іншого, підтримують національну державу, адже прив'язують її до категорії «захисених» держав та зміцнюють її культурні контури й історичну ідентичність через протиставлення культурно відмінним сусідам і ворогам [9, с. 168, 169].

Звернемо увагу на «справжні» панрухи, які декларують об'єднання вже сформованих політичних організацій для досягнення певної мети. Наприклад, панарабізм, який сформувався в колишніх арабських провінціях Османської імперії, визнає арабів єдиним народом зі своєю мовою, історією та культурою та передбачає створення єдиної незалежної держави всіх арабських народів. Натомість панамериканізм ґрунтується скоріше на чиннику спільної території для всіх народів Північної і Південної Америки, аніж на єдності народу.

Е. Сміт вважає, що з політичного погляду паннаціоналізми – провальні проекти, і висловлює сумніви у тому, що вони витіснили або могли б витіснити окремі національні держави, а, навпаки, виконали функцію нормалізації та за її допомогою легітимізації національних держав [9, с. 169]. На нашу думку, паннаціоналізм у сучасних умовах, з врахуванням нинішнього стану міжнародно-правової бази та політики сучасних держав, які захищають свій суверенітет, функціонує скоріше в площині ідей, аніж у сфері практичної реалізації. Альтернативою їм виступає інтенсифікація інтеграції у різних сферах, як, наприклад, це відбувається у сфері економіки. Існують потужні інтеграційні об'єднання, які об'єднують суве-

ренних акторів з метою вирішення питань економічного співробітництва: у Північній Америці створена Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА), у Південній Америці функціонує Південний спільний ринок (МЕРКОСУР), в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні – Азіатське-Тихоокеанське економічне співтовариство (АТЕС), а у в Південно-Східній Азії – Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Ще один варіант уніонізму пов'язаний з іредентизмом, тож можна вести мову про «іредентистський уніонізм». І хоч у класичному варіанті іредентизм представлений у вигляді іредентистського трикутника (іредентистська держава; споріднена їй група; національна держава, яка стикається з іредентистським варіантом сепаратизму), також може існувати іредентизм, учасниками якого виступають дві суверенні держави, населення яких, як вважається, є етнічно однорідним або спорідненим за іншими ознаками – мовою, культурою, релігією. У такому варіанті уніонізму можливий варіант «поглинання» однієї держави іншою, що впливає з твердження про тотожність народів, які проживають у двох державах. Яскравим прикладом є румунсько-молдавський уніонізм, адже ідея «унірі», яка активно пропагується румунськими і молдавськими уніоністами, може загрожувати втратою державного суверенітету Молдови. Даний уніонізм базується на уявленні про те, що у Румунії і Молдові живуть представники одного етносу – румунського, отже, вони мають спільне минуле, спільну історичну територію, культуру, традиції, мову, спосіб господарювання.

У суспільному дискурсі обох держав поширюється великодержавницька ідея «Великої Румунії», яку активно пропагують ЗМІ та уніоністські громадські організації чи політичні партії. Ідея «Великої Румунії» (România Mare) передбачає включення до складу держави суміжних територій, які були частиною Королівства Румунія у 1918-1940-х рр.: Південної Добруджі, Бессарабії, Трансильванії, Буковини. Саме тоді Румунія мала найбільшу територію. У кінці 1990-х рр. у країні виникла партія «Велика Румунія», у програмі якої записано: «Як видно зі свого імені, Велика Румунія виступає за мирну реалізацію Великої Румунії, в її історичних кордонах» [10].

Політики Румунії активно заявляють про важливість ідеї «унірі», наприклад, свого часу президент Траян Бесеску неодноразово проголошував, що за Прутом проживає 4,5 мільйонів румунів, яким необхідно повернути громадянство [11]. За часи його президентства (2004-2014 рр.) актуалізувалася ідея про «Велику Румунію» у складі Румунії, Молдови, Бессарабії, Марамурешу та Південної Буковини. С. Коч зазначає, що сферою впливу уніонізму стали «втрачені території»,

які в практичній ідеології представлені як «тимчасово окуповані». У 2017 р. Парламент Румунії встановив державне свято «День об'єднання з Бессарабією» (27 березня). В Україні та Молдові ця дата позначена як «День окупації Бессарабії» [12, с. 92]. У суспільстві пропагується ідея, що тільки об'єднання з Румунією дає шанси Молдові вступити в ЄС. Активним провідником уніонізму виступає громадянська платформа Aştiunea 2012, очолювана Джордже Сіміоном, громадянином Румунії.

Ситуація ускладнюється тим, що й окремі представники вищого державного керівництва Молдови підтримують уніонізм, крім того, отримали румунські паспорти. Президент Молдови М. Санду має подвійне громадянство, як і багато інших чиновників різного рівня. Саме з їхньої згоди відбувається просування уніоністських ідей у рамках системи освіти: у школах вивчається курс «історія румун», а з початку 1990-х років рідна мова у школах і вищих навчальних закладах вивчається тільки як румунська мова, навіть не зважаючи на те, що у Конституції Молдови закріплене поняття «молдавська мова».

На думку А. Добровольської, підпорядкування ідеям румунського уніонізму в Республіці Молдова має свої об'єктивні передумови. Унаслідок того, що етнічний бар'єр між бессарабськими молдованами і румунами практично відсутній і діалектичні відмінності розмовної мови молдован мало відрізнялися від розмовних мов інших румунських суб'етнічних груп, в Молдові вони привели до спроб створення на їх основі румунської національної ідентичності [13, с. 163]. Наслідки пропагування ідеї «унірі» та румунізація освіти вже проявляються у зростанні кількості людей, які підтримують уніонізм. Чимало молдован ідентифікують себе як етнічних румун. У Молдові кількість громадян, які почали вважати себе етнічними румунами, зросла з 2,2% населення у 2004 р. до 6,9% у 2014 р., а кількість громадян, які почали називати рідною мовою румунською, також збільшилася – з 16,3% у 2004 р. до 22,8% у 2014 р. Загальна ж кількість уніоністів зросла більш суттєво – з 5 до 24% [14]. У квітні 2017 р. за об'єднання Молдови й Румунії виступало 23% населення, у тому числі 37% – у віковій групі 18-29 років [15, с. 39].

Більшість громадян, які підтримують уніонізм, проживає у містах. Прихильники уніоністських

ідей, яких особливо багато серед інтелігенції, тлумачать ідеї збереження молдавської національної самобутності (ідеї молдовенізму) як сільські і примітивні, цим самим сприяючи формуванню навколо них комплексу ущербності і неповноцінності [16, с. 158].

Звісно, не всі політики і не все населення підтримують ці ідеї, але спроби по стримуванню впливу прорумунських ідей за увесь період існування незалежної Молдови не мали значного ефекту внаслідок багатьох чинників, серед яких роз'єднаність політичної еліти, активні дії уніоністів, їх готовність вийти на акції протесту проти дій влади, зовнішній тиск з боку Румунії. Зростання впливу Румунії сприяє впевненості уніоністів у свої силах і стримує реакцію влади на їх діяльність. Уніоністські погляди можна висловлювати все більш явно, не побоюючись санкцій з боку держави [15, с. 45].

Проте, на нашу думку, реалізація уніоністського румунсько-молдавського проєкту у найближчій перспективі маловірогідна, оскільки частка уніоністів поступається кількості прихильників незалежності.

Доцільно виокремити відмінність уніонізму суверенних акторів від інших видів уніонізму, як, наприклад, «захисного уніонізму», який реалізують Великобританія та Іспанія задля забезпечення єдності країни в умовах посилення сепаратистських рухів, або від «курдського стилю іредентизму», суб'єктами якого є не суверенні держави, а групи розділеного народу, жодна з яких не створила свою державу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, уніонізм суверенних акторів виступає як процес взаємодії двох чи більше суверенних держав, що проявляється у різних формах: утворення нового політичного і/чи економічного союзу (Європейський Союз, регіональні організації міждержавного співробітництва – МЕРКОСУР, АСЕАН та ін.), об'єднання розділених націй в одній державі (Німеччина), союз, що передбачає рівноправне партнерство (сербсько-чорногорський уніонізм), «поглинання» однієї держави іншою (румунсько-молдавський уніонізм). Подальші дослідження конкретних випадків уніонізму допоможуть розкрити питання про співвідношення мети і наслідків реалізації уніоністського проєкту та проаналізувати вплив уніонізму на державний суверенітет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биби́к С. П. Уніонізм. *Словник іношомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання* / С. П. Биби́к, Г. М. Сюта ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Прапор, 2012. С. 556.
2. Європейський Союз: що це таке і що він робить. Київ : Представництво ЄС в Україні, 2018. 60 с.
3. Ищенко Н. Черногория в огне: как «сербский мир» и друзья России поставили страну на грань раскола. *Европейская правда*. 6 сентября 2021.

4. Шурхало Д. 70 років ФРН: шлях від розділу до об'єднання. *Радіо Свобода*. 04 травня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29921085.html>
5. Процес об'єднання Німеччини досі не завершено – Меркель. *Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна»*. 3.10.2018. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/535572.html>
6. Кан Ден Сік. Проблема роз'єднання Кореї в історичній ретроспективі. *Політичний менеджмент*. 2008. № 5. С. 175-183.
7. Хаусхофер К. Панидеи в геополитике. Хаусхофер К. О геополитике. Работы ранних лет / пер. И. Усачева. Москва : Мысль, 2016. С. 227-314.
8. Сміт Е. Національна ідентичність; пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.
9. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху ; пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. Київ : Ніка-Центр, 2013. 278 с. (Серія «Зміна парадигми» ; вип. 11).
10. Statut. Partidul România Mare. URL: <http://prm-central.ro/statut/>
11. Присоединение Молдовы к Румынии произойдет не во имя истории, а ради румынского паспорта. *Gagauzinfo*. 30.08.2011. URL: <http://gagauzinfo.md/index.php?newsid=1402>
12. Коч С. В. Кліважування простору Північного Причорномор'я: геополітичні суперечки в епоху пост-правди. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 90-96.
13. Добровольська А. Б. Загальні закономірності та національні особливості формування ідентичності на пострадянському просторі: досвід Молдови. *Проблеми всесвітньої історії*. 2020. № 2(11). С. 148-173.
14. Гырля И. Унионизм: панацея или оружие разрушения? *IPG*. 23.03.2018. URL: <https://www.ipg-journal.io/regiony/evropa/unionizm-panaceja-ili-oruzhie-razrusheniya-502/>
15. Кириллов В., Путинцев И. Влияние Румынии в Молдавии: формы и эволюция унионизма. *Современная Европа*. 2018. № 3. С. 37-48.
16. Степанов В. П. Этнополитическое конструирование гражданской идентичности на двух берегах Днестра (1989-2014 гг.). Москва ; Тирасполь : РИСИ ; ПГУ им. Т.Г. Шевченко, 2015. 224 с.